

NOŠNJA MARUŠEVEČKOG KRAJA I NJEZINA REKONSTRUKCIJA

O nošnji varaždinskog područja do sada se zna vrlo malo. U stručnoj literaturi, koliko mi je poznato, objavljen je samo prikaz opleća ženske nošnje s područja Bednje (V. Belaj: Neki renesansni elementi u seljačkoj nošnji iz okolice Bednje, GMV 2—3, Varaždin 1962—1963.), te opis ženske nošnje Nedeljanca (B. Pleše: Ženska narodna nošnja iz okolice Varaždina, Zagorski kalendar 1958.).

Zato sam se ovdje odlučila za prikaz maruševečke nošnje, koja se nosi u selima Maruševac, Greda, Jurketinec, Kapelec, Koretinec, Selnik, Bikovec, Bilijevec, te Ladanje Donje i Ladanje Gornje. Za izučavanje sam koristila tekstilni inventar Etnografskog odjela GMV, kao i ispitivanja na terenu.

Osnovni dijelovi maruševečke ženske nošnje su *robača* (suknja, prišivena na prslučić), *rukavci* i *fortuf*.

Prvobitno je sve to rađeno od gruba konopljina platna koje su tkali muškarci.

Rekonstruirana ženska nošnja iz Maruševca (snimio Tomislav Đurić)

Rekonstruirana muška nošnja iz Maruševca (snimio Tomislav Đurić)

Počet ćemo s *rukavcima*. Oblače se ispod robače, a bili su nekada od domaćega platna. Kasnije su se počeli izrađivati od kupovne tkanine, od koje je i većina rukavaca iz inventara GMV, iako potječu još iz vremena prije drugog svjetskog rata. Vratni izrez rukavca je okrugao, a može biti bez ovratnika ili pak s položenim zaobljenim ovratnikom, koji je često obrubljen uskom kupovnom bijelom čipkom — *špicom*. Sprijeda su rukavci rastvoreni, a zatvaraju se dugmetima, izrađenima od konca, a u novije vrijeme i kupovnicima. Ukrašen su i okomiti nabori s obje strane proreza.

Rukavi su široki, gore nabrani, a sežu do iznad lakta, gdje su stisnuti bijelim uskim vrpcama (*dreticama*), i šire se u bogatom volanu, najčešće od domaće čipke — *špice* ili, u novije vrijeme, od kupovne.

Postoji i drugi tip užih i kraćih rukava, što bi također mogao biti proizvod novijeg vremena. Na rukavcima je također, u novije vrijeme, ukras, izveden plosnim cvjetnim vezom u više boja, kao i na robačama. Vez se obično nalazi na rubovima rukava, uz čipku, te na ovratniku.

Povrh rukavca nosila se *robača*, gusto nabrana duga suknja, prišivena na prslučić. Prslučić ima sprijeda, u sredini, raspoređeno, a zakapča se s jednim do tri sitna puceta, obično s unutarnje strane. Puceta — *gumbeki* su također nekada bili od pređe, a u novije su vrijeme kupovni. S prednje strane je bogati ures, koji se sastoji od tri okomite pruge. Vez je najčešće izveden križićima crvene i plave boje, ili plosnim vezom u nekoliko boja, ili neke vrste isprekidanim ovijancem (rađenim na šivaćem stroju), najčešće izvedenim crvenim i žutim koncem — *merkom*. Između veza je našivena bijela čipka — *špica* domaće izradbe, a u novije vrijeme tanka bijela, platnena kupovna čipka. Isti vezeni ukras je i na suknji sa stražnje strane, ali položen vodoravno. Sastoji se od jedne ili dvije pruge veza, između kojih je također našivena *špica*, šira nego na prsnom dijelu. Suknja seže do ispod koljena, a obično za njezinu dužinu služi širina pole platna.

Robača je uvijek od domaćeg platna, iako se u novije vrijeme (poslije drugog svjetskog rata) javlja i robača od kupovne tkanine, ali s ukrasom kao i ona od domaćega platna. Uprkos tim novim pojavama, robača je dio nošnje koji se najduže radio od domaćega platna, za razliku od *opleča* i *fortufa*. Ispod robače nosi se jedna do tri *spodnjice* istoga kroja, ali bez ukrasa. Samo na donjem rubu *spodnjica* ima našivenu usku, bijelu čipku — *špicu*. Spodnjice su se nosile i bez gornjeg dijela, tj. kroja obične suknje.

Sprijeda, preko robače, nosi se *fortuf*, koji je nekada također bio od bijelog domaćeg platna. Bio je nabran na široku traku kojom se vezao, pa zato u novije vrijeme nema posebnog pojasa u toj nošnji. Po sredini je imao dva široka niza veza, izvedenih križićima crvene i plave boje. Oko cijeloga ruba bio je također vezeni ukras, ali nešto skromniji. Motiv veza, izvedenog tehnikom križića, kao i plosnoga veza, uvijek je cvjetna grančica. Umjesto volana, na fortufu je bogata bijela, domaća čipka — *špica*, također sa cvjetnim uzorkom. Čipka završava zupcima.

U novije vrijeme taj lijepi *fortuf* zamijenjen je fortufom od crnoga kupovnog glota ili brokata. Nabran je također na široku pasicu, kojom se veže oko struka. Obrubljen je nabranim volanom, također od glota, koji završava kupovnom crnom čipkom. Bogato je urešen vezom, i to oko rubova. Uzorak je cvjetni, u jednom ili dva niza. Cvjetni uzorak može biti rasut i po cijeloj površini fortufa. Vez je uvijek plosni, u više boja.

Muška i ženska nošnja iz Maruševca, inventar Gradskog muzeja Varaždin
(snimio Tomislav Đurić)

U novije vrijeme isti takav fortuf može biti od bijeloga brokata ili tanog platna, na kojem je izveden šupljikav ukras, što se najčešće radi na šivaćem stroju.

Odjeću su šivale krojačice na selu, pa je tako, primjerice, u Kapelcu bila poznata krojačica Kata Peharda. Vezeni ukras i čipke svaka je žena radila sama za sebe.

Na glavi su udate žene nosile *pocelicu*. Podloga joj je bila kukičana, a na njoj bio izvezen motiv cvjetne grančice, izveden tehnikom križića (crveno, zeleno, žuto, plavo, narančasto). Na prednjem dijelu pocelica je završavala zupcima, a na stražnjem dijelu je bila nabrana i završavala je dugim kupovnim svilenim plavim i ružičastim trakama. Ispod pocelice kosa se sa strane slagala u *kofrtale* (smotane pletenice).

Preko pocelice nosio se kupovni rubac *krunač*. Dobio je ime po cijeni od jedne krune. Krunač je od žućkasta brokata ili žuta platna s tamnijim prugama, koje su tvorile kockasti motiv. Kadikad je ukrašen i vezom sa dvije strane, pa čak i s našivenom kupovnom čipkom, ali to je već novija pojava. Krunač se vezao pod bradom.

Na nogama su se u hladnije dane nosile tamne visoke cipele koje su se sprijeda, u sredini, vezale, dok su u novije vrijeme u uporabu ušle crne čizme — *škorje*. Uz to su išle bijele kupovne, končane čarape — *štomfe*, koje su se vezale iznad koljena crvenim vrpcama (*štrompantlini*) ili kakvom običnom uzicom. Zimi su se nosili debeli vuneni — *vanati* rupci, narančaste ili kakve druge boje, ili pak crna *surka*, kratak kaputić s rukavima, stegnut u pasu, koji seže malo do ispod struka. Obično je od crnog sukna, ili pliša ili samta, s obrubom od pravog krzna ili njegove imitacije. Ima slučajeva da je, npr., samtasta crna surka po cijeloj površini ukrašena vezanim cvjetićima, među kojima prevladava crvena boja, pa to djeluje vrlo živahno. Motiv je cvjetni, kao i na nekim fortufima. To je također proizvod novijeg vremena.

Muška nošnja Maruševca gotovo se ne razlikuje od nošnje u ostalim selima varaždinskog područja. Tu je košulja — *robača* od bijelog domaćeg platna, koja se uvijek oblači povrh gaća i pada preko bokova. Krojena je od ravnih pola. Rukavi su široki (jedna pola) i stegnuti u zapešću manšetom, kojoj je najčešći ukras šupljikava *šlinga* — vez. Prorez na prsima je u sredini, a oko njega je ukras, izveden bijelom šupljikavom šlingom ili križićima crvene i plave boje, ili pak ima samo okomite nabore. Motiv veza je najčešće cvjetna grančica. Ovratnik je ili položen ili okomit, a najčešće je ukrašen vezom, no može biti i bez ukrasa.

Gaće — *bregiše* su od domaćeg platna, obično sašivene tako da je za jednu nogavicu upotrijebljena jedna pola platna, a završavaju uvijek resama. U sredini je tur. Nogavice se protežu do tla i padaju spuštene, dok se zimi uvlače u čizme.

Preko robače nosio se kratak prsluk — *lajbec*, obično od tankoga kupovna sukna ili od koje druge kupovne tkanine, čak i od glota. S unutarnje strane najčešće je bio podstavljen parhetom.

Nakon prvog svjetskog rata počinju se nositi suknene hlače, *rajthoze*, i tamni sukneni kaputi, koje su šivali seoski krojači. Na glavi se nosio taman kupovni šešir — *škrlak*, a u novije vrijeme suknena tamna kapa sa šiltom (štitnik).

Na nogama su nosili tamne čizme s tvrdim sarama, u kojima su se noge omatale obojcima, načinjenima od starog platna.

U današnje vrijeme maruševečka je nošnja gotovo nestala iz uporabe. Njezine dijelove možemo još vidjeti samo u starijih žena koje sa starim ruhom još i danas odlaze u grob.

Muškarci su znatno ranije napustili domaće ruho, dok se u ženskom odijevanju najprije pojavljuju kupovne tkanine. Rukavci se počinju šivati od kupovna platna, a vez je različit od veza robače; fortuf je pak od crnoga glota sa šarenim vezom. Robača se također javlja od kupovne tkanine s utkanim uzorkom. Sve to znači preobrazbu stare nošnje i iščeznuće njezine skladnosti i profinjenosti. Na kraju, od staroga u nošnji ostaje još samo kroj, da bi se i to polako gubilo.

Međutim, postoje i primjeri oživljavanja i rekonstrukcije izvorne nošnje. To je uspješno provedeno u osnovnoj školi »Božena Plazzeriano« u Varaždinu, zahvaljujući nastavnici Dragici Kunović, koja je uspjela time zakupiti ostale nastavnike i roditelje; sve to rađeno je prema savjetima etnologa. Pronađeno je domaće platno, od kojega je nošnje šivala vrsna krojačica Slava Strmečki (rođ. Grabar, Vrbno 1923.), nekada poznata krojačica nošnji na području Bednje.

Nošnje, i muška i ženska, rađene su prema primjerima iz muzeja. Vezeni ukras i čipku radile su nastavnice i majke učenika. Nošnje su izvanredno uspjele, pa se gotovo ne razlikuju od originala.

To je na varaždinskom području prvi slučaj rekonstrukcije nošnje, a ta je škola jedina koja u Varaždinu ima nošnju iz njegove okolice; naime, nijedno od mnogobrojnih folklornih društava u Varaždinu nema nošnje sa svoga područja! Nadamo se da ova djelatnost na školi »Božena Plazzeriano«, koja može poslužiti i ostalima kao primjer, neće zamrijeti.

COSTUMES FROM MARUŠEVAC AND THEIR RECONSTRUCTION

Summary

The article describes women's and men's costumes from villages around Maruševac. The basic garment of the woman's dress was a wide, gathered skirt, with a vest sewn to it, decorated with lace and embroidery. A blouse with wide sleeves was worn under it. The costume was completed by an embroidered apron, scarf, and shoes or boots, as well as a woolen shoulder-scarf or coat in winter.

Men used to wear linen shirts, linen trousers and woolen vests, with obligatory hats and boots. A woolen coat was added in winter. Nowadays this costume has practically disappeared from usage. Some parts can still be seen on old women, and is also used as a death-bed attire. There are attempts at the reconstruction of the costume, however, such as the successful action in an elementary school in Varaždin. They made new costumes using the museum specimens as a sample.